

Ўзбекистон

adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЬАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqsa boshlagan • www.uzas.uz • 2010-yil, 22-yanvar • № 4 (4039)

AYLANTIRADI

Абдулла ОРИПОВ,
Ўзбекистон Қаҳрамони, Ҳалқ шоири

БАРКАМОЛЛИК МАСЪУЛИЯТИ

Истиқол даврида ҳар бир келаётган йилимизни унга янги маъно ва мазмун багишловчи ном билан аташ ажойиб анванага айланиси қолди. Бу эса муҳтарам Юртбошимизнинг мамлакат фуқаролари ҳамда бутун жамият манфаатини кўзлаб, уларни эзгу режаларга сафарбар этиши, пировардида моддий ва мавнавий тўқисликка эриншиш ўйлидаги доимий жонкуярлигининг яқъол ифодасидир. Мана, бугун биз "Баркамол авлод йили"нинг бошида турибиз.

Хеч шубҳасиз, ҳар қандай миллат ўз фарзандларининг баркамол бўйинши орзу қиласди. Аслида баркамоллик жуда кенг тушунча. Тилимизнинг изоли лугатида баркамоллик кўйидагина таърифланидиб, жисмоний ва ақлий жиҳатдан камолот, вояға этиши, бекаму кўст мукаммаллик ҳолати ва хоказо. Дарҳакиат, биз ҳар қандай одамга унинг нечоғлик камолотга ёршиганига қараб баҳо берамиш. Жумладан, баркамол шахс, баркамол иход деймиз. Фот етуклини эса табиат баркамоллиги киёлаймиз.

Инсонлар орасида турфа ранг-бранглигига заланд мавжуд. Ҳатто ҳар хил ҳалқларнинг сависида ҳам тафобулар бўлиши мумкин. Шу нуктаи-назардан қарайдиган бўлсан, бизнинг қадимий ҳалиқимиз хамиша балогат ва камолотга интилиб яшади ва унга кўпинча мусиқа сар бўлди. Ўспирин Темурбекнинг ҳали мўйлаби сабза урмаган ногидеёқ эр етилиб, атрофига ўйку йигитларни тўплаб, Ватан озодиги йўлида босиниларга карши мардона кураш бошлаганига нима яхши? Каҳшадарёйнинг Ҳисор тоғлариде Темур гори бор. Угорта учунчунча ҳаралди билан бориши мушкун, Жумлон ҳам юролмайдиган баланд чўқиқлар, юксак қоялар, тубис дара-лар орасига Темурбек узун-узун ар-конлар тортириб, сопохийларни мутасил машқ қилдирган. Бу айнан жис-

"Хаммамизга теран бир ҳакиқат аён бўлиши керак — биз юртимизнинг эртанги ривожи ўйлида қандай чукур ўйланган дастурларни тузмайлик, бу режаларни бажариш учун қандай моддий база ва имкониятларни яратмайлик, бунинг учун қанча кўл сармоя сафарбар этмайлик, уларнинг барчасини амалга оширадиган, рўёбга чиқаридиган кудратли бир омил борки, у ҳам бўлса, юкори малакали иш кучи ва юртимизнинг эртанги куни, тараққиётни учун масъулиятни ўз зуммасига олишига қодир бўлган етук мутахассис ёшларимиз, десак, ўйлайманки, ҳеч қандай хато бўлмайди".

Ислом КАРИМОВ

чаледиган комилликка талабор бўлади. Масалан, уруш ҳамда тинчлик давларининг бир-биридан фарқ кулибчи ўз йўрүлари бор.

Хўш, истиқолимиз фарзандларига айтадиган бизнинг орзу ва тилакларимиз нималардан иборат? Муҳтарам Юртбошимиз бу нияти лўнда ва их-

мий камолотга интилиш эди. Ёхуд Навоий бобомиз ҳали ўн ёшга тўлар-тўлмас Фаридиддин Аттордек файзасуф шоирнинг "Мантик ут-тайр" асарини ёд олганлиги балогатда нечоғлиг ёрта этиши мумкинларига ҳам очик-оидин ишботлаиди.

Балогат ва камолотнинг тўрли-туман қирралари бор, дедик. Албатта, бу кирраларнинг жилори бир-биридан асло кам эмас. Лекин фарзанд жисмоний жиҳатдан етуклика ёршишга, мавнавий томондан тўхис шаклланисма, уни ҳали мутлак, мумкаммал деб бўлмайди. Бундан ташкири, комилликнинг турли давр ва мағаруфларга хос кўринишлари ҳам йўқ эмас. Дейлик, айрим касб ғалабари етуклини ўз мағнаатларидан келиб чиқсан ҳолда бахолашни мумкин. Тарихдаги ҳар бир вазият ўз ёхтиёжига мос

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ушбу эзгу ниятида баркамол авлоднинг порлоқ қиёфаси мухассамидир. Дарҳакиат, давлатимизнинг бosh сиёсати ҳалажак авлоднинг истиқболини таъминлашга, зарур шарт-шарорит яратишга, уларни етук инсонлар килиб тарбиялашга қаратилган. Йўлаб коллех ва лицеялар, кўплаб спорт иншоотлари, компютер ва интернет каби замонавий техника воситалари ёшларимиз иктиёридирадир. Кечаги дехон жойларда ўқиб юрибди. Буларнинг барни ўзимизни ўйлаб курашни сизасан, десак, ўйлайманки, ҳеч қандай хато бўлмайди".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ушбу эзгу ниятида баркамол авлоднинг порлоқ қиёфаси мухассамидир. Дарҳакиат, давлатимизнинг бosh сиёсати ҳалажак авлоднинг истиқболини таъминлашга, зарур шарт-шарорит яратишга, уларни етук инсонлар килиб тарбиялашга қаратилган. Йўлаб коллех ва лицеялар, кўплаб спорт иншоотлари, компютер ва интернет каби замонавий техника воситалари ёшларимиз иктиёридирадир. Кечаги дехон жойларда ўқиб юрибди. Буларнинг барни ўзимизни ўйлаб курашни сизасан, десак, ўйлайманки, ҳеч қандай хато бўлмайди".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Ислом КАРИМОВ

чанравища қўйидагича ифода этадилар: "Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, ақли, доно ва албатта баҳти бўлишлари шарт".

Хусниндин ШАРИПОВ

Бахт деб очилади инсоннинг кўзи

КИБОРЛАР

Боксни кўрганси: ур-йикит, бос-бос, Футболнинг бақирик-чақирик бор. Мабодо уларга айлассан тақдос, Шаҳмочти кибордир, шаҳмочт ҳам кибор. Болгар, кошоналар уларга мушит, Муштоқдир саҳналар, момич курслар. Хуркитаслини утун фикри ногох, Ҳатто манглайларин ичиқ нур силяр. Рақиблар жилмайиб, қўйин беради, Ургада тикламай дарров туғини. Энди оғир ишга ҳам тақиб боради Кўплари энг нафис галстуғини. Башланса оқ-кора катакларда баҳс, Ҳаёлга келади на ёр, на овқат. Энди олиб бўлмас чукуроқ нафас, Чикшамай юрар ҳаттоқи соат. Фақицлар мияларда ўзгача бир рух, Коришар бир пасда ҳаёт ажалти. Отлар ўйртиб кетар, қанотланар рух, Фарзин ёш қўялсан өлар мўлжалта. Лекин титрамасдан ҳатто бир мўйи, Ҳариф қоқиличин пойлайди ҳариф. Сўнг юриб кўяди, "мудраган" ўй Баромогин учда филин кўтарб. Бунака томонча кўрсатмоқ учун Штагначилар ҳам ожизидир гоҳо. Гўзалдир ҳимоя, завқлидир ҳужум, Ғафар бадхазмидир зигирдек хато. Шу сабаб чекинар гавжум кўчалар, Тахтага михланса шаҳмотчи ўзи. У доим ўз юкин ўзи кўтапар, Юқнинг зальвон ҳам билар бир ўзи.

УСТОЗ

Рустам Қосимжоновга

Устоз билар эди ҳамма нарсани, Айни худо эди шогирд назидиа. Бола ёд оларди унинг дарсини Конун, деб ҳаётнинг балаанд-настида. Машқларда көврили, ўси кун-бакун, Нижоят устоз-ла қиди у дуранг. Иймнинг турса-да, ўйлади мамнун: "Ўзимиз катори, экан-ку, қаранг..."

— Эҳ-хе-е, мен келдим! Су-кимо-ок!

Бу товушдан чўчуб тураман. Ҳар саҳар шундай. Ҳудди қўмёндиннинг "ўйо-о-он!" деган ҳай-кириғига шайх аскардек, мен ҳам сут совучи боланинг чорволидан сўнг беүйхтир ўрнимдан салчиб тураман.

— Эҳ-хе, чикингла-а-ар! Свеш-хи мо-ло-ко-о!

Сут совучи боланинг жез жа-рангидек бу қўйириғи гира-шира коронгуликни кўртиб юборган-дек бўлайди. Кўп каватли улар гўёки ак-садо қайтаради. Яккам-дукум хонадон деразалариди бирин-кетин чироқлар митиллайди.

— Сут, қаймо-ок! Тезроқ чин-кин, ўйқуличар!

Боланинг ҳар бир сўзи куло-ғимғинг ани-тини эшитилади. ҳар бир сўзи мимгага мерган отган ўқдек санчилади. Бутун вуҳдими алланчекча хавотир, кўркув коплайди. Сабанин ўзим ҳам бимлайман. Унинг кескир-кескир овози, кўз ўнгимда суратдек котган митти ўзигаси, каттик нигоҳлари менинг шундай хира ҳисларга чуғайди.

Бу дўйма бир ойча аввал қўчиг келганим. Ёш сила. Касби-корим тақосасига қўрами ўзимни зиёли тўйдан ноглаганнинг учунни, ишиклиб, илмий-оммавий нашрларни тез-тез ўқиб тураман. Қай бир кун, ҳали бу ерга қўйиб келмасимиздан андак илгари сиҳат-саломатликка оид журнални вақарлар тириб, бир қизиқарни мақолага қўзим тушиб. Қайта ва қайта ўқиб қизиқ.

— Умиджон, — деди Рамиз ака овчи дейзис. Гала-гала тушиб келётган мижозларга бидондаги сутдан фоат этичиллик ва ажирли билан кўйиб узатди. Ерга бир томчи ҳам ст тўкилмайди. Мижозлар узатган пулни ҳам санамикни, салмоғидан қанчалигини билган-дек, чўйтагига тиқди. Сут совучи теваракида иврисиганнинг гап-сўзларидан билдишни, ғарзини ойни Умид. Бирор Умиджон дейди, бирор Умидчич, тагин кимдир Умиджон деб дўйлайди.

Сут совучи бола ўша куни кечга довуға кўз ўнгимда кетмади. Ислин жуда чориён экан: Умид. Ишда ҳам, ўйда ҳам у ҳақида ўйлади. Кейини кун атай ёртани тушиб, болани қизиқиниб кузатдиди.

— Умидчич, бугун менга учлар, — деди пахмоҳ ҳалатига бурканни дурумалаб ён болага айлангану сут тўла бидонларни кўтариб келганди.

— Ҳа-а, Гули кенони, — деб ҳазил қўлган бўлди Умид, сочларни тўғғин. Йоз-кўзидан хали уйку учмаган жувоннинг кўлидаги идишини оларкан, қалайсиз, жа-хомушиш, бу акам ту бўйи уйку бермаган кўриниди-я...

Гули боланинг элкасига ўзича нуқиб қўйган бўлди.

— Умидчич, чалғима, сутинг тўқилиб кетади ҳозир.

Семиз бир рус кампир, афтидан илк бор сут сотиб олиши бўлса керак, болага ишончнамайт кўзлашади.

— Ҳа, ҳали... у тебя как... сув қўшилмаганми?

— Ҳа, бўлбара, — деди Умид ўз-юзук рус тилди, — ҳозир сув қўшилмаган нима бор? Ҳатто одамнинг ўзи ҳам саксон просент сувдан иборат.

Кампир бирор саросималниб қолди. Аммо ённадаги шериги алланима деб шиврилаб унга дадда берган бўлди. Афтидан, сутингни сифати тузукни эканини устириди.

— Ҳа, ҳали... у тебя как... сув қўшилмаганми?

— Ҳа, бўлбара, — деди Умид ўз-юзук рус тилди, — ҳозир сув қўшилмаган нима бор? Ҳатто одамнинг ўзи ҳам саксон просент сувдан иборат.

Кампир бирор саросималниб қолди. Аммо ённадаги шериги алланима деб шиврилаб унга дадда берган бўлди. Афтидан, сутингни сифати тузукни эканини устириди.

— Ҳа, ҳали... у тебя как... сув қўшилмаганми?

Мамлакатимиз дунё миқиёсига дебеткор фольклорга бой мақон сифатидан тан олини. Ҳалкаро «Бойсун баҳори» фольклор фестивали бунга мисол бўла олади. Бинобарин, давр тадқиқодилар олдига фольклорнинг турфа жарн ва йўналышларин чукур тадқиқ қилиш вазифасини кўймокда. Ана шундай жайри ишига бел болгаган мусикашунос М.Наимов ўз изланышлари натижасида келган хулосаларидан бирорда шундай ёзди: «Сурхон воҳаси ҳадимдан сўзга бой баҳшилари ва уларга дойм ҳамоҳанг бўлувчи дўйбира, чорвадор чўпонларнинг азалий ҳамроҳи гажир най (чўпон най), сибизга (сибизик), дил нолаларини тўлқинлантирувчи чанковуз, тўй сайдиларининг ҳабарчиси сурнай, метар, одамларни ҳёйларга бурковчи шувуллок (ушпуллак) мисли мусика чолгулари билан танилган воҳадир».

Бу каби чолгулар хақидаги маълумотлар мусикашуносларимиз Ф.Кароматли, Ж.Расуловтев, Р.Аблаев, У.Тошматовнинг иммий мақолаларида, китобларида, усбубий кўлланмаларида ҳам ёрғилган.

Сурхон воҳаси мусика чолгуларидан дўйбира ҳақида сўз юри-

«Кўйни кўчириш», «Чечажон», «Баҳши кўй» сингари кўйларни чалиб келадилар.

Сўнгги кирк-эллик йил мобайнида яшаб ижод килган дўйбирачилар орасида Донирён Жўракув, Парда Азазов, Тохи Менглиев, Норқобил Шукуров кабилларни кўришимиз мумкин.

1955-1984 йillardarda санъатшу-

нослик иммий тадқиқот инститutti томонидан ўштирилган экспедиция натижасида чиқарилган

Етти-тўккиз сантиметр узунлигда ги тилчанинг учи қайтарилган бўлади. Пўлат тилчанинг ўнг кўл кўрсаткич ҳамда кичкина бармоқлар билан чертганда бир неча ҳил зириллаган ва зувиллаган товуш чиқаради. Бу товушнинг баланд-пастлиги чанковуз тилчасининг узунлиги ва қалинлигига боғлиқ.

Бойсунлик Раҳима Ўринова,

Турсун Ҳолирова, Рўзиҳол момо Норкулова, Бойна Ҳолмираева,

Бибихон Норкулованинг оливай

зан идиш-тобоқ шаклида ҳам ясадилар. Шундай уста кулоллардан бирни бойсунлик Иззатилла Эшонкулов оиласидир...

Найсимон шувуллоқларда опти-

тагача тешикчалар бўйиб, унча катта бўймаган диапазондан кўйлар ижро этилади. «Мавриғи», «Турна келди», «Нагмалар», «Фироқ», «Оувончик», «Суннат тўй» кўйлари шулар жумласидандир. Чумчуксимон, такасимон, кўзасимон шаклдаги шувуллоқда иккита тешикча мавжуд ва уларда оҳанглар чегаралганан.

Сурхон воҳасига хос чолгулардан яна бири метардир. Метар Денов, Бойсун, Олтиной, Сарисой, Узун туманларida кенг тар-калаган.

Кадимий пурфама ёғоч мусика чолгусининг моҳир ижрочилари исмларини ёнига ҳурмат маъносидан мөхтар сўзи кўшиб чакрилган. Бойсунда Дони меҳтар, Ҳамро меҳтар, Ражаб меҳтар, Деновда Ҳаббор меҳтар, Нозим меҳтар, Умр меҳтар, Бахридин меҳтар, Фахридин меҳтар, Абдулло меҳтар, Олтинойда Имомали меҳтар, Тұхта меҳтар, Парда меҳтар ҳалқ орасида анча машҳур бўлганлар.

Метар чолгусида ранг-баранг ва бир-бирини тақрорламайдиган гўзас оҳанглар кўйлар ижро этилиб, улар орасида «Шингила», «Доллама», «Мавриғи», «Чаппакарс», «Норкарс», «Қўча боғи», «Дувача», «Синахиро», «Чорлор», «Пойя», «Бойсунча», «Кадимий ирок», «Келмади» ва хоказо кўйларни утиратиш мумкин.

Воҳаннинг кадимий чолгуларидан яна бири сибизга (сибизик)-дир. Камишдан ясалган бу чолгу ҳалқ орасида кенг тар-калаган бўйиб, ҳар бир ижрочи уни ўси яслай олган. Сибизганинг овози жуда ёқими, жарагандор бўйиб, уни эшигтан одам руҳан тетикилашади. Сурхондарёнинг Шўрчи туманида узуб содда мусикий чолгуда ўзига хос мусикий оҳанглар яратган Нодир бобо, фарзандлари Абдурашид бобо ва унинг шогири Менгнор Пёновлар сибизга мактабининг вакилларидир.

Хулоса килип айтганда, Сурхондарё ва Кашқадарё воҳасининг мусика чолгулари ҳалкимиз хәтида мухим ўтиган тутган. Шунинг учун ҳам бўяди чолгу антнанлари авлоддан авлодга, ўтиб, давом этиб келмояд. Бинобарин, мусикий маънавий қадрятларни келжаклар авлод ҳам баҳраманд бўлишига ишончимиз комил.

Нормурод БАКАРОВ, Термиз санъат коллежи ўқитувчиши

Миллий созларимиз тарихидан

тар эканмиз, шуни айтиш керакки, моҳир дўйбирачилар авлоди асосан Шўрчи, Шеробод, Бойсун, Дехонобод қаби туманлардан етишиб чиқкан. Дўйбирачилар хәти оазалдан чорвадор ҳаллар жаёт билан болгли, бўлганни сабабли уларнинг ижрочилик дастурлари кўпчилик ҳолларда яйлов кўйлари билан алоқадор. Шу дўйбирачилар аксарият «Чўпонча», «Дўйбира кўй», «Кўнгироти», «Пойгада чалинадиган кўй», «Кўйни кидириш», «Кўйни йигиш».

Шуни таъкидлаш жоизки, Сурхондарё, Кашқадарё воҳасининг мусика чолгулари оазалдан чанковуз алоҳида ўрин тутиди. XX аср ўрталарида чанковузнинг темир чанковуз, ўғоч ва суяқ чанковуз каби бир неча турлари мавжуд будган. Кейинчалик сибизга чанковуз сайдиларининг ижролари чанковузни «Тошқин сой» каби нағмада бор.

Ёр қалбига йўл очган, Дуст кўнглига нур соғсан, Борда турға гул очган, Сайра, менинг чанковузим, Кайла, менинг чанковузим.

Ушбу сатрлар муаллифи Бойсунда туғилиб, Кумкўргонда яшаб ижод килип ўтган Жума Абрайкундаги чанковузнинг темир чанковузни яни имкониятларини очган моҳир созандаларидан бириди. Ж.Абрайкулов 1980 йillardардан бошлаб оила аъзолари билан биргалиқда чанковуз нағмаларини катта саҳнага олиб чиди. У етмишдан ортиқ чанковуз оҳангларни яратган Нодир бобо, фарзандлари Абдурашид бобо ва унинг шогири Менгнор Пёновлар сибизга мактабининг вакилларидир.

Мъалумки, кадимдан кулоллик санъати кенг тарқалган ва ривожланбай келган. Кулоллар уйрўзуб буломлари ясан билан биргалиқда чанковуз нағмаларини катта саҳнага олиб чиди. Шуларданд бирни шувуллок шулуплакdir.

Кулоллар шувуллокни ҳар хил күшлар, ҳайонлар тарзидан, барт-

ЛИБОС ВА СИЙМО УЙУНИЛИГИ

Саҳна асари катта бир иходий гурух, жумладан, асар муаллифи, режиссёр, рассом, либос рассоми, актёрлар ҳамкорлигига дунёга келишини ҳаммамиз яхши биламиш. Биз кўйида спектакли тайёрланиш жараённинг асосий катнашчиларидан режиссёр ва рассом иходий ҳамкорлиги борасида сўз юритмоқчимиз.

Бирор образ кўфасида саҳнада ҳаракат килаётган актёр реал ҳётдаги мавжуд бир шахс каби фикрламоги, ҳаракамоннинг хис-түйгалини, фикрхайларни, озуларини ифода кила билими, шу билан бирга, партнёри томонидан ўзига кўйилган талабларга жавоб турли хатти-ҳаракатларни баҳрмоги лозим. Шундай ҳоллар ҳам бўладики, актёр излаб топган деталлар — безак, саҳна тақиғи ва иш куроллари, либослар, хатти-ҳаракатлар актёрнинг шу ролга кириб бориши, ўша ҳолатда яши билиши воситаси бўлиб қолади.

Бинобарин, безак образ яратишда мухим рол ўйнайди. Маълум бир даврга хос шахснинг ҳарактерини, ташки дунёсини очиб берувчи либосни кийиб, безагини топиб олиши ва унда эркин ҳаракат кила олиш актёрнинг ўтуғидир. Бу эса, шубҳасиз, режиссёр ва безак рассоминни бевосити иходий иштироқидек амалга ошади.

Аввало, режиссёр ва безак рассоми бир қанча соҳалардан хабардор бўлиши, ўша давр мухитига хос саҳна безакларни тўғри танлай билиши зарур. Фикримизнинг ибоботи учун Ўзбекистон ҳалқ артисти Назира Алиеваннинг «Санъат — менинг ҳаётим» китобидан бир мисол келтирмоқчиман. Опа шундай ёзди: «Спектаклда пер-

сонажларни кийинтириш масаласида ҳам Оға (Маннон Уйтур) тутган йўл, менимча, жуда ибратли. Жумладан, бир куни спектаклдан кейин қолиб: «Оға, мунажжимин кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Хуш, сизнинг чанковузи ҳаракати кандай бўлиши керак?»

Оға бекорга менинг саволимга савол билан жавоб бермади. Чунки бу зуқко устоз дарди-дилимин пайқади. Мен аслида мунажжимин кийимларни кандай бўлиши хакида ўйлаб кўйладигем.

«Асло, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Фикримни исботла шағар ирниндим. — У энди очишиб, ранг олаёттандада ҳазон бўлган бир гул.

«Асло, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг тасаввуримда, Алишер Навоий оғир газмаллардан зарбон тўнлар кийиши керак эди. Оға эса образини моҳиётидан келиб чиқиб, аксина, жудамен енгил, оппоқ кийинтириди. Факат спектакл охирида шоҳхузурига келиши чоғларидаги унинг кийимларидаги мунглини бўйлаб иштаги.

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак?» — деб сўрадим. Оға жавоб бериши ўрнига, саволимга савол билан мурожаат этди: «Ало, — деди Оға. — Гули оппоқ ҳолида сўйиб кетпяти, шунинг учун бу картинаидаги кийим ҳам оппоқ бўлади».

Менинг чанковузнинг темир чанковузни очишиб, кандай кийимда бўлиши керак

ЧЕМПИОНИИ ЮТДИ

Шахмат бўйича биринчи жаҳон чемпиони Стейнциц Англияда јашаганида камхаржликдан кийналиб, "Гамбит" кафесида шахмат ўйнаб тириклини қилади. Кунлардан бир куни у ҳар бир ютқазилган партия учун бир фунт стерлинг тўлайдиган саҳий рақиби топиб олади. Стейнциц унга олдиндан отни тикинга берар ва ҳар галаба килади.

Чемпионинг дўстларидан бирни унга агар ҳар гал жаворса бунақа фойдалари ракибдан ахраб колили мумкинлигини, шу боис гоҳо ютқазиб ҳам туриш зиён қилингани эслатади. Бу маслаҳат Стейнциц жўйли тулолади ва навбатдаги ўйнлардан бирда жўрттага фарзинни текинга бериб, ўзмаглубиятини тан олади. Кейин яна ўйнаш учун сипоҳларни тера бошлайди. Аммо шу олдини одам чопган рақиби жойдан сакраб туриб, кувонини ичига сифоролмай хитоб қиласди:

— Мен чемпионни ютдим! Ниятимга етдим!

У шундай деб кўчага югуриб чиқади ва "Гамбит" кафесини бир умрга тарк етди.

ФАРЗИНСИЗ ЎЙИ

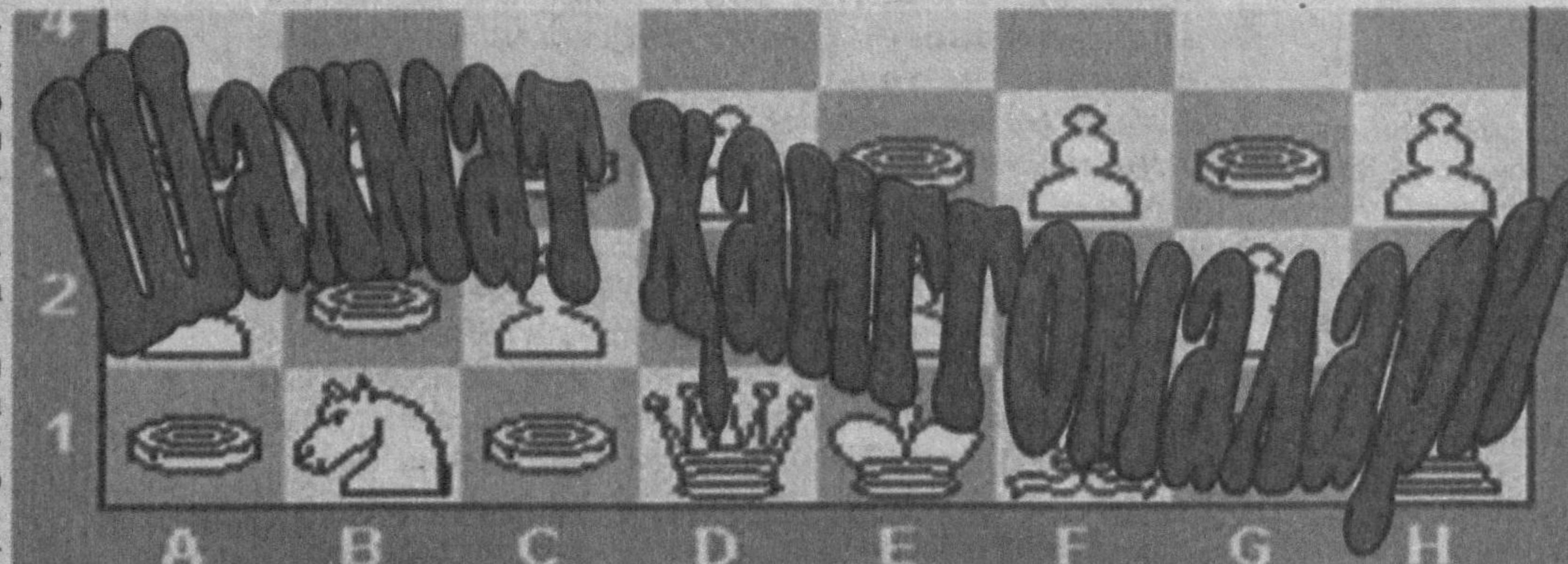
Жаҳон чемпиони Ласкер поездда кетаётганида купедаги шахмат ишишибози бўлган қўшини иккى партия донса сурини тақлиф қиласди. Чемпион дам олмоки эди, шу боис шахматни ѡхши ўйнолмаслигини айтади. Аммо қўшини кистаб қўймайди, олижоноблик қилиб фарзинни олиб кўйди.

Ласкер ундан тезрок кутилиш учун тезигина таслим бўлади. Аммо қўшининг кўнгли жойига тушиш, яна сипоҳларни тера бошлайди. Шунда Ласкер бу хира пашшани бир болламокни

бўлади.

— Мен ҳаммасини тушундим, — дейди. — Фарзин факат ҳалакут бераркан, мен ҳам фарзинни ўйнайман.

Кўшини мазах килиб узоқ кулади, аммо кейинги партияни ютқазача,

хангу манг бўлиб қолади. Энди унинг фарзинсиз ўйнаш гали келади, Ласкер яна таслим бўлади. Фарзин билан ўйнаган рақиби нималар бўлатганини англай олиб, яна тезда мот бўлади. Ахрий ҳаваскор шахматчи гарансиб, тамомила узини ўйқотиб кўяди, иш шу билан тугайдик, на-вбатдаги бекатда ҳамширлар уни замбилга солиб олиб кетишиади.

ХОТИРА КУЧИ

Алёхин нобё хотириаси билан ҳам замондошларини ҳайратга солиб келиган. Ўшанда, аникроғи, 1919 йили булаҳаж чемпион киностудиялардан бирда ишларди. Ишноҳасида ўтирганида бир эрқак кириб, ўкув бўлимидан биронтасини чакириб қўйишни сўради.

— Мен сизни ёшитаман, фуқаро Повлюктук, — дейди Алёхин.

— Биз сиз билан танишимизми? — дейди ҳалиги одам ҳайрон бўлиб.

— Бундан тўрт ой мукаддам, — дейди Алёхин кулимишибар, — Феррейнинг дорихонасида врач Заседателевни йўлланмаси бўйича томоги оғриётган олти ёшли қизингиз Анна учун дори буюртма бердингиз. Мен ўшан-

да навбатда турувдим ва сизларнинг гапингиши тасодифан эшишиб қолувдим.

Полуэтков ҳангу манг бўлиб қолади.

— Сиз ўшанда четлари суюқдан асалган кўзойнак тақиб олгандингиз, — дей-

да навбатда турувдим ва сизларнинг гапингиши тасодифан эшишиб қолувдим.

Алёхин. — Кўкрагингизда ингичка оқ занжирга осилган хоч кўриниб турувдии. Ўндан пастроқди ҳолингиз бор эди.

Жинояти худди обғига тушов солин-

гандек турган жойда котиб кoldи. Навбатни унинг кўйлагидаги тұмаларни енганида ҳамма занжирли хоч ва холни кўради. Кўп ўтмай тергов бу одамнинг ҳакиқатдан ҳам қамоқдан кочган ашаддий хино-

тегор Орлов эканини тасдиқлайди.

Хуллас, буюк шахматчи рула-

ра бўлган жиноятычининг омади чопмайди.

ИСМИ УЗУН БЎЛАС...

Турнирдаги ўйндан бўш кун-лардан бирда кубак жаҳон чемпиони Каблапланка меҳмонхонага қоқ ярим тунда қайтади.

— Ким у? — деб сўрайди эшик оғаси уйқусираб.

— Xoce Raul Каблапланка-и-Грауспе-ра. — Ишончлироқ чиқиши учун чемпион исимини тўлиқ айтади.

— Яҳши, киринг, — дейди эшикоға тўғғиллаб, — фақат оҳирги шеригингиз эшикни маҳкаморқ ёлиб кўйсан.

ТАСДИФИЙ РАҚИБ

Ёйве Гаага — Амстердам йўналиши бўйича поездда кетаётган эди, купедаги қўшини иккى кўл шахмат ўйнашни таклиф килади.

— Сизни олдиндан огохлантириб кўй, — дейди ҳамроҳи, — мен кучи шахматматиман, уч йил қаторасига клу-бимизнинг бўлганман.

Улар Амстердамга етгана ёйве мактансу қўшинини борча таҳратади. Нарсаларни йиғиштираётган ҳамроҳи ҳайратланиб, ўзича минғирлайди:

— Бундаг ақл бовар қўймайди! По-ездда тасодифири бир ўйловчига юта-шиб ўтирибман-а! Мени ҳамма "Клуби-мизнинг Эйвеси!" дейишиади.

узолмай, шоҳини ёнбошига ағдариб, оҳиста шивирлайди: "Таслиммани!".

Каблапланка қолган ҳамма партияларни ютади.

ХАВФЛИ УЧИШ

Жаҳон чемпиони унвонини киска бир муддат Алёхиндан тортиб олиша ми-яссар бўлган Макс Эйве ёшлигидаги кизиқиши доираси кенг спорти эди. У хаваскорлар рингидаги бокс тушган, су-зиш мусобақаларида қатнашган ва ҳатто спорт самолётини бошқариш ҳукукини берадиган дипломини ҳам кўлга киритган.

Бир куни Голландиядаги чемпионатларда навбатдаги турға кечикастиги тезликни анича ошириб ҳоради. Йўл ҳара-кати коидсанда бузгани учун полиция-чи уни тўхтатади.

— Чамаси, бугун мен анча тез юрятман, шекили, — дейди у ҳижолатомуз хиймий.

— Анирок айтганда, бугун сиз анча паст учпиз, — дейди бўлажак чемпионни таниган тартиб посони.

ТАСДИФИЙ РАҚИБ

Ёйве Гаага — Амстердам йўналиши бўйича поездда кетаётган эди, купедаги қўшини иккى кўл шахмат ўйнашни таклиф килади.

— Сизни олдиндан огохлантириб кўй, — дейди ҳамроҳи, — мен кучи шахматматиман, уч йил қаторасига клу-бимизнинг бўлганман.

Улар Амстердамга етгана ёйве мактансу қўшинини борча таҳратади. Нарсаларни йиғиштираётган ҳамроҳи ҳайратланиб, ўзича минғирлайди:

— Бундаг ақл бовар қўймайди! По-ездда тасодифири бир ўйловчига юта-шиб ўтирибман-а! Мени ҳамма "Клуби-мизнинг Эйвеси!" дейишиади.

Ш.ЭРГАШЕВ тайёрлари

Дунё – кенг...

ТУН УЧУН ҚУЛАЙ

Швециядаги Лунд университети олимпии "Тойота" корпорацияси ходимлари билан тунда ранги кўриш имконини берадиган камера-рајатидар.

Бунда ҳашаротларнинг қоронгуда кўриш механизми асос қилиб олини. Мазкур янгилик ҳайдовчиларга кечи-бошқариш учун куляйни яратиб беради, деб ёзди "Информнинг" маъниси.

Хозирги кундаги янги курилма Брюс-сел лабораториясида синовдан ўтказилмоқда. Ҳашаротларнинг бу каби хусусиятлари анчандан бериниға маъниси.

Навбатдаги кашфиётда олий ўкув мусасаси профессори Эрик Уоррентинг турил ҳашаротлар — кўнилзар, арилар синовдан ўтказилмоқда. Ҳашаротларнинг бу каби хусусиятлари анчандан бериниға маъниси.

Сизни олдиндан огохлантириб кўй, — дейди ҳамроҳи, — мен кучи шахматматиман, уч йил қаторасига клу-бимизнинг бўлганман.

Улар Амстердамга етгана ёйве мактансу қўшинини борча таҳратади. Нарсаларни йиғиштираётган ҳамроҳи ҳайратланиб, ўзича минғирлайди:

— Бундаг ақл бовар қўймайди! По-ездда тасодифири бир ўйловчига юта-шиб ўтирибман-а! Мени ҳамма "Клуби-мизнинг Эйвеси!" дейишиади.

Айнан мәнхад талаб қўйлани учун ҳам бола китоб ўқиши керак, дес бот-бот таъкиданади. Яҳши биламизи, таракқиётини оғизни таҳратади.

Агар ўйин урши билан бола китоб ўқиши, — дес ваҳидлашади. Ўзига эрк беришини таҳриж килиб кўради. Булаңнинг ҳаммаси учун отана, устоз, дест ёки бошқа бирор.

Үйин даомиди инсон турлича хис-түйгиларни бошдан кечира-ти. Агар ўйин урши билан бола китоб ўқиши, — дес ваҳидлашади. Ўзига эрк беришини таҳриж килиб кўради. Булаңнинг ҳаммаси учун отана, устоз, дест ёки бошқа бирор.

Ҳайратишини кечира-ти. Агар ўйин урши билан бола китоб ўқиши, — дес ваҳидлашади. Ўзига эрк беришини таҳриж килиб кўради. Булаңнинг ҳаммаси учун отана, устоз, дест ёки бошқа бирор.

Инфоко манбасининг ёзишича, "Нокія" компанияси 2008 йил бу-кликуви корпуш ва дисплейдаги эга узлалини воститаларни патентла-ниади. Янги турдаги телефонни хо-злаган шаклга солиши мумкин.

Шу орқали турли меканик зарар-ларнишдан ҳимояланади. Ту турдаги телефонни хо-злаган шаклга солиши мумкин.

Хозирги кундаги қандай эришиш мумкин? Уйингиздаги компютер ва телевизорларни синовдан ўтказиб беради.

Чунки ҳаммаси ютади. Агар ҳаммаси ютади, тоғриларни ўтказиб беради. Ўзига эрк беришини таҳриж килиб кўради. Булаңнинг ҳаммаси учун отана, устоз, дест ёки бошқа бирор.

Интернет-кафедларга бормасли-ги учун болангизни ўтказиб беради. Ўзига эрк беришини таҳриж килиб кўради. Чунки ҳаммаси ютади. Агар ҳаммаси ютади, тоғриларни ўтказиб беради.

Инфоко манбасининг ёзишича, "Нокія" компанияси 2008 йил бу-кликуви корпуш ва дисплейдаги эга узлалини воститаларни патентла-ниади. Янги турдаги телефонни хо-злаган шаклга солиши мумкин.

Хозирги кундаги қандай эришиш мумкин? Уйингиздаги компютер ва телевизорларни синовдан ўтказиб беради.

Чунки ҳаммаси ютади. Агар ҳаммаси ютади, тоғриларни ўтказиб беради.

Инфоко манбасининг ёзишича, "Нокія" компанияси 2008 йил бу-кликуви корпуш ва дисплейдаги эга узлалини воститаларни патентла-ниади. Янги турдаги телефонни хо-злаган шаклга солиши мумкин.

Хозирги кундаги қандай эришиш мумкин? Уйингиздаги компютер ва телевизорларни синовдан ўтказиб беради.

Чунки ҳаммаси ютади. Агар ҳаммаси ютади, тоғриларни ўтказиб беради.

Инфоко манбасининг ёзишича, "Нокія" компанияси 2008 йил бу-кликуви корпуш ва дисплейдаги эга узлалини воститаларни патентла-ниади. Янги турдаги телефонни хо-злаган шаклга солиши мумкин.

Хозирги кундаги қандай эришиш мумкин? Уйингиздаги компютер ва телевизорларни синовдан ўтказиб беради.

<p